

אקדמיה

ידיעון האקדמיה ללשון העברית סיוון תשס"ח

ישיבת המליאה ה-300 לכבוד פרופ' בן-חיים

ישיבת מליאה מיוחדת לציון מלאות מאה שנים לפרופ' זאב בן-חיים התכנסה בכ"ב בטבת תשס"ח (31.12.07). בן-חיים היה נשיאה השני של האקדמיה ומייסד מפעל המילון ההיסטורי ועורכו. בישיבה נכחו בנותיו של פרופ' בן-חיים ובני ביתו, פרופ' מנחם יערי ופרופ' יוחנן פרידמן מן האקדמיה הישראלית למדעים. פרופ' יהושע בלאו ופרופ' אהרן ממון נשאו הרצאות מדעיות.

פרופ' זאב בן-חיים

המשך בעמוד 7

חברים חדשים באקדמיה

לספרות ולחינוך. ביצירתו המגוונת נכללים מאמרים תורניים, ספרים בנושאים יהודיים הפונים גם לציבור הרחב, סיפורים קצרים וכן ארבעה ספרי פרוזה. ספרו "אמת מארץ תצמח" זכה בפרס עמינח. ספרו "תיאוס כוונות" זיכה אותו בפרס ספיר היוקרתי ובפרס יצחק שדה.

בישיבה של מליאת האקדמיה שהייתה ביום כ"ג בניסן תשס"ח (28 באפריל 2008) נבחרו ד"ר עמינדב זיקמן וד"ר חיים א' כהן לחברים מלאים באקדמיה. ד"ר עפרה תירוש-בקר והסופר הרב חיים סבתו נבחרו לחברים יועצים.

ד"ר עפרה תירוש-בקר היא מרצה בכירה בחוג ללשון העברית ובחטיבה ללשונות היהודים וספרויותיהם באוניברסיטה העברית בירושלים. היא מכהנת כמרכזת המדעית של המרכז ללשונות היהודים וספרויותיהם. ד"ר תירוש-בקר עוסקת במפגשים בין העברית לערבית בימי הביניים ובעת החדשה. תחומי מחקרה: לשון הקראים ולשון חכמים בכתביהם, העברית של ימי הביניים, הערבית היהודית לרבדיה, תרגומים למקרא ולספרות בתר-מקראית בערבית יהודית מגרבית ולשונות היהודים.

הסופר הרב חיים סבתו נולד בקהיר. הוא גדל ולמד בירושלים, היה ממקימי ישיבת ההסדר במעלה אדומים והוא מלמד בה עד היום. הרב סבתו מרבה לעסוק בנושאים הנוגעים להלכה, למוסר, למחשבת ישראל,

לזכרו של אהרן אמיר

אהרן אמיר, משורר, עורך, מנהיג תרבותי וסופר עברי, נפטר בכ"ב באדר א' תשס"ח (28 בפברואר 2008). הוא כיהן כחבר האקדמיה ללשון העברית משנת תשמ"א (1980) ופרש ממנה בשנת תשנ"ח (1998) במלאות לו 75 שנה. אמיר נולד בליטא, בילדותו עלה לארץ והתחנך על טהרת העברית. עד אחרון ימיו היה קנאי לשפה העברית ולתרבותה. הוא למד ספרות ערבית באוניברסיטה העברית, היה פעיל בתנועת "הכנענים", ייסד וערך את כתב העת "אלף" ואת הרבעון "קשת".

בשנת תשס"ג זכה אהרן אמיר בפרס ישראל לתרגום. באקדמיה שימש יושב ראש הוועדה למעמד העברית וחבר הוועדה למונחי הבנקאות ושוק ההון והוועדה למונחי התחבורה.

יהי זכרו ברוך

ברכות

לפרופ' משה בר-אשר

לרגל קבלת פרס רוטשילד למדעי היהדות לשנת תשס"ח

עוד בגיליון

- "הפסוק: 'שָׁמַע יִשְׂרָאֵל' בתעתיק ליוונית בקמע קדום" מאת משה בר-אשר
- לְמַד לְשׁוֹנֵךְ – מונחי ספרות
- "היא עֵקֶרֶת הַבֵּית, והוא?" מאת רונית גדיש

טלי בן-יהודה

מנכ"לית האקדמיה ללשון העברית

טלי בן-יהודה התמנתה למנכ"לית האקדמיה בחודש סיוון תשס"ז (מחודש אדר תשס"ו [מארס 2006]) שימשה ממלאת מקום המנכ"ל. בשבע השנים האחרונות היא ערכה את ידיעון האקדמיה "אקדס". חברי האקדמיה ללשון העברית ועובדיה מאחלים לה הצלחה מלאה בתפקיד החשוב והמרכזי הזה.

☆☆☆

היא עֵקֶרֶת הַבַּיִת, והוא?

גם מטעמים תחביריים. בעקבות בלאו קבע ברחיים כי 'עֵקֶרֶת' היא צורת נקבה מן עֵקֶר, במשמעות עיקר – בדומה ל'מִלְכֶּת (השמים)', שהיא צורת נקבה של מִלְכָּה. עֵקֶר נזכרת במקרא: "עֵקֶר משפחת גר" (ויקרא כה, מז), ואחד מפירושיה הוא 'צאצא'.

הקשר בין שאלת המשמעות של "עֵקֶרֶת הבית" שבפסוק מתהילים ובין השאלה מה צורת הזכר מתבאר עתה. אם 'עֵקֶרֶת' שבצירוף 'עֵקֶרֶת הבית' אינה קשורה ל'עֵקֶרֶת' – אין מקום לצורת הזכר עֵקֶר. אבל גם מי שסבור כי 'עֵקֶרֶת הבית' שבמקרא היא עֵקֶרֶת, יסכים כי בעברית החדשה התרחק מאוד הצירוף ממשמעות זו. מוטב אפוא להתרחק מצורת הזכר עֵקֶר, המבליטה את המשמעות של 'עֵקֶרֶת'. כך נולד הרעיון לקבוע את צורת הזכר **עֵקֶר בית** העולה מדברי זאב ברחיים, אלא שהוצע הניקוד בסגול, בין השאר כדי להבטיח שצורת הרבים תהיה 'עֵקֶרֶי בית' (בפחת) בדומה ל'עֵקֶרֶת בית'. את ההצעה הביאה למליאת האקדמיה הוועדה למילים בשימוש כללי. סוף דבר: בישיבה של מליאת האקדמיה במרחשוון תשס"ח, אוקטובר 2007, אושרה – לאחר דיונים והתלבטויות – הצעת הוועדה: **עֵקֶר בית**, וברבים **עֵקֶרֶי בית**.

- ניסן ברגרין, "עֵקֶרֶת הבית (=בעלת הבית)", לשוננו א (תרפ"ט), עמ' 323–324.
- הערת המערכת (מדברי יליג בתגובה לביקורת על שימושו ב'עֵקֶרֶת' במשמעות בעלת בית), שם, עמ' 324 • מיכאל וילנסקי, "עֵקֶרֶת או עֵקֶרֶת", לשוננו א (תרפ"ט), עמ' 447–448 • מילון בריהודה, ערך עֵקֶרֶת • יהושע בלאו, "עֵקֶרֶת הבית = עֵקֶר אלדאר, עיקר הבית, פנים הבית", ארץ ישראל ג (תשי"ד), עמ' 105–106; וגם בספרו עיונים בבלשנות עברית, ירושלים תשנ"ו, עמ' 177–178 • זאב ברחיים, "מתוך ערכי בריסרא", לשוננו לו (תשל"ג), עמ' 217.

רונית גדיש

שאלות ותשובות

ענייני הזכר והנקבה מטרידים רבים מן השואלים והשואלות הפונים אל האקדמיה. אחת השאלות הנפוצות היא מה דינו של תואר תפקיד כאשר אישה ממלאת את התפקיד. תשובתנו היא שדרכה של העברית להטות את התואר למין נקבה כאשר הוא מיוחס לאישה. לפי זה כאשר אישה מתמנית לתפקיד היא מביאה עמה שינוי גם בתואר התפקיד, וכפי שיש **שרה, מנהלת, ושגרירה** – כך יש **מנכ"לית** ו**סמנכ"לית** ובעתיד אולי תהיה **רמטכ"לית**. כלומר ראשי תיבות אינם פוטרים אותנו מהטיית המילה הנוצרת מהם לצורת נקבה.

ומה בנוגע לדרגות, אקדמיות או צבאיות, כאשר הן מיוחסות לנשים? אמנם אנחנו אומרים "דוקטור מיכל כהן" או "סמל רות לוי", אבל נתקשה לומר "הדוקטור אמרה" או "הסמל הורתה", ונעדיף לומר "הדוקטורית אמרה", "הסמלת הורתה" (ואפשר גם דוקטורה).

לפני שנים נשאלנו מה דין הצירוף "אב בית דין" כאשר אישה ממלאת את התפקיד? תשובתנו הייתה: **ראש בית דין**. למילה "ראש" אין "מין ביולוגי" ולכן אין היא נוטה לנקבה, אבל ייתכן שבעתיד יקרה לה מה שקרה למילה "כוכב" כאשר יוחסה לבני אדם: הוא **כוכב קולנוע** אבל היא **כוכבת קולנוע**. על פי התקדים הזה אין מניעה שתיווצר הצורה "ראשה" (מילה הקיימת בצירוף 'אבן הראשה' בקשת), ונוכל להבחין בין **ראש עיר** ממין זכר ובין **ראשת עיר** ממין נקבה.

ר"ג

התפתחויות חברתיות גלגלו לפתחה של האקדמיה את השאלה מה צורת הזכר של עֵקֶרֶת הַבַּיִת. לכאורה שאלה פשוטה ותשובה פשוטה: "עֵקֶר הבית". אך רק לכאורה, שכן התשובה על השאלה הזאת כרוכה בהבנת הצירוף **עֵקֶרֶת הבית**, גיזרוננו וגלגולי משמעיו.

במילוננו של דובר העברית בן־זמננו 'עֵקֶרֶת בית' היא אישה בעלת משפחה, שאינה עובדת תמורת שכר, ואת עיקר זמנה היא עושה בניהול משק ביתה. אולם בוודאי אין זו משמעות הצירוף במקורו במקרא, בפסוק "מוֹשִׁיבֵי עֵקֶרֶת הַבַּיִת אִם הַפְּנִים שְׁמַחָה" (תהילים קיג, ט).

דרשנים, פרשנים ובלשנים בני דורות שונים התלבטו מה משמעה של "עֵקֶרֶת" שבפסוק (לצד הקושי להבין את הפסוק מבחינה תחבירית) – האם היא עֵקֶרֶת שהפכה ל'אם הבנים' או שמא זו מילה יחידאית במשמעות **עיקר ומרכז** של הבית.

ראשיתה של פרשנות זו מובאת כבר בספרות חז"ל. על קרבנו של הנשיא לבני בנימין (במדבר ז, סא) המדרש אומר: "קרבנו קערת כסף אחת" – אל תקרי קערת אלא עֵקֶרֶת **כנגד רחל שהיתה עֵקֶרֶת הבית**. היא היתה עיקר ביתו של יעקב" (במדבר רבה יד). רעיון דומה בניסוח אחר מצוי בבראשית רבה: "ורחל עקרה" – אמר ר' יצחק רחל היתה **עֵקֶרֶת שלבית** כמו שני 'ורחל עקרה'" (מהדורת תיאודור-אלבק, פרשה עא). רש"י לבראשית לא, ד הולך בעקבות המדרש: "וויקרא לרחל וללאה" – לרחל תחלה ואחר כך ללאה שהיא היתה **עֵקֶרֶת הבית** שבשילה נזדווג יעקב עם לבן".

הד למדרש אנו מוצאים בספר הזוהר בביטוי "עֵקֶרֶת דביתא" הן בהקשר של רחל הן בהקשרים אחרים, למשל: "מאי אשה גדולה, אלא גדולה בעובדהא, דכל בני (ס"א דרא) ביתא משתבחין בה והיא **עֵקֶרֶת דביתא**" (כרך ב, פרשת בשלח, מד ע"א).

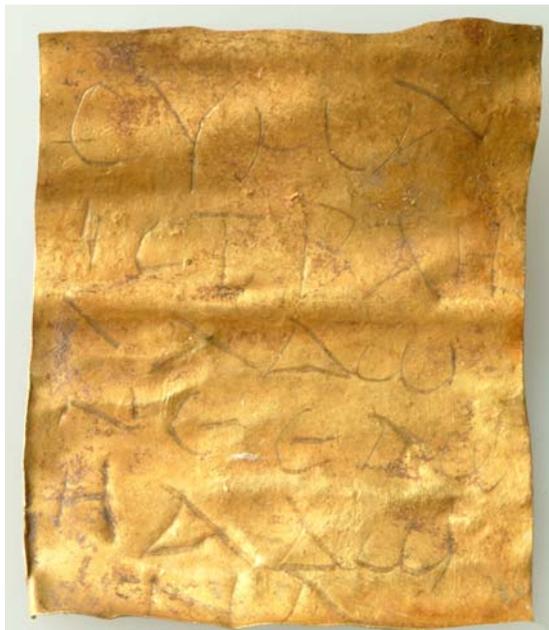
כך התגלגל הצירוף עֵקֶרֶת הבית אל העברית המתחדשת של המאה התשע־עשרה במשמעות 'בעלת הבית'. דוגמאות אחדות מצאנו במדור הספרות החדשה של מפעל המילון ההיסטורי: "והרב [...] היתה] דרכו שלא לעסוק בשום עסק פרנסה בעולם כ"א [כי אם] לעסוק בתורה כל הימים לרבנות הלילות רק אשתו היא היתה **עֵקֶרֶת הבית** לעסוק בפרנסה, ויהי כאשר באו לביתו והנה אשתו באתה מבה"כ [מבית הכנסת]" (שבחי הבעש"ט, 1815); "[נתחלואי העזים]: אם יכאבו דדי העז והפרה, הנה סבת מכאובם היא לרוב אשר לא יריקו היטב את דדיהם, והדבר הזה הוא אבי חליים רעים מאוד, ומאשר הוא מסור בידי השפחה, על כן טוב תשים האשה **עֵקֶרֶת הבית** את עיניה תמיד לראות אם נתך כל החלב משדים" (מנדלי, תולדות הטבע א', תרכ"ב – 1862). עוד דוגמה מפורסמת באה בשירו של יהודה ליב גורדון "קוצו של יוד" (תרל"ח): "ובתו היחידה בביתו הֵעֵקֶרֶת, כי אמה מתה עליה בנעוריה".

ואולם היו שלא ראו בעין יפה את השימוש בביטוי במשמעות הזאת. כך למשל כותב הרב ד"ר אמיל נתן לוי במכתב למדור "לשוננו לעם" בעיתון "הארץ" (כ"ז בטבת תש"ב, 1942): "מהיכן אנחנו רשאים להשתמש בביטוי התנ"כי הזה כדי לתאר בעלת הבית סתם? לא יתכן לומר ששורש המלה 'עֵקֶרֶת' הוא עיקר. כי מלת 'עיקר' במובן 'גזעי' נמצאה בתנ"ך רק בתקופה מאוחרת מאוד [דניאל ד], ולפיכך שמוש המבטא עֵקֶרֶת הבית במובן של בעלת הבית הוא זיוף ממש". נראה שביקורת כזאת היא שהביאה את ניסן ברגרין להציע בשנת תרפ"ט את הצורה **עֵקֶרֶת הבית**.

הבלשנים יהושע בלאו וזאב ברחיים דווקא אימצו את העולה מן המדרשים, היינו את גיזרון עֵקֶרֶת מן 'עיקר'. בלאו נשען על הערבית (עקר אלדאר), ואף הציע לראות בצורה עֵקֶרֶת שבפסוק צורת נפרד,

הפסוק "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל" בתעתיק ליוונית בקמע קדום

משה בראשר

תמונת הקמע מתוך האתר של אוניברסיטת וינה

http://public.univie.ac.il/uploads/media/Juedisches_Amulett.jpg

σεμω; βῆσῆעי (לא, כג; עמי 81) βεσαυει; מְלַמֵּד (יח, לה; עמי 84) μαλαμμεδ; לְמַלְכֵי (פט, כח; עמי 126) λαμαλη; מְשֻׁנָּה (יח, לד; עמי 84) μωσαυε; קְסוֹס (לב, ט; עמי 115, 220) χισουζ.¹⁰

(א2) התאפסות השווא והופעת צרור עיצורים בראש המילה, כגון שְׁמַע sigma שהובאה לעיל, וכן זְכָר־ (פט, מח; עמי 46) ζχορ; בְּכוֹר (שם, כח; עמי 161) βχορ; בְּרִית (שם, מ; עמי 183) βριθ; תְּבוּנוֹת (מט, ד; עמי 181) θβουωθ.

(ב2) התאפסות השווא ובקיעת צרור העיצורים על ידי תנועה פרוסתית. הדוגמות אינן רבות, אבל אין לבטל את משקלן של התיבות המועטות שהתהליך משתקף בהן: זְכָר (פט, נא; עמי 46) αρσαειμ; רְשָׁעִים (א, א; עמי 151) αρσαειμ.¹¹

אפשר שההבדל בין מילים רבות השייכות לקטגוריה (א2), כגון זְכָר־/ζχορ, ובין מילים בקטגוריה (ב2), כגון זְכָר ζχορ, הוא בכתוב בלבד. כלומר במקצת המילים מהדגם הראשון לא צוינה בכתב התנועה הפרוסתית. אך ברור שאין להגזים בהנחה זו שכן העברית הכירה צורות בצרורות שלא נבקעו; כפי שאפשר לראות בצורה זְרוֹעַ ליד אָזְרוֹעַ וכיו"ב.¹²

ב. התעתיק μωסט שנמצא בקמע מאוסטרייה שייך, כאמור, לדרך הראשונה; צד חידוש יש בו שהוא מעיד על תעתיק של השווא בגרפמה ט.¹³ ויש מקום לעמוד על התעתיק הזה ועל מהותה של התנועה המובעת באות ט. האם אין כאן ביטוי למימוש השווא כתנועה שפתית [u] או [ü] בשל סמיכותו לעיצור מ"ם? – היסק כזה אפשרי ביותר; כידוע, ט נהגתה ביוונית קדומה כתנועה שפתית אחורית [u], וגם כשנשתנתה הגייתה, היא נשארה תנועה שפתית מרכזית [ü]; כך היא נהגתה במאות השנים שלפני הספירה

המשך בעמוד 6

הקמע

בהרצאה שנשא הַנְס טוֹיֵבֶר (Hans Taeuber) בכינוס שהתקיים בווינה בחודש אדר ראשון תשס"ח (פברואר 2008),¹ הוא הציג קמע שנמצא בקבר של ילד בחפירות ארכאולוגיות בבית קברות עתיק בעיירה הלבטוֹרְן (Halbtorn), השוכנת במזרח אוסטרייה בסמוך לגבול הונגריה. הקמע הוא לוחית מזהב – 2.5 ס"מ אורכה ו-2.1 ס"מ רוחבה – שהייתה מונחת בתוך קופסה גלילית עשויה כסף. בקמע שנכתב מלכתחילה ככל הנראה בשביל ילד יהודי חרות באותיות יווניות הפסוק "שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד" (דברים ו, ד). לדברי טויבר, על פי צורת האותיות היווניות ניתן לקבוע שהקמע נחרת במאה השנייה או השלישית למניין הרגיל, בימים שהאזור היה מושבה רומית, ויש בו אפוא עדות לשיבת יהודים במקום באותם הימים.

הקמע פורסם לראשונה בקטלוג של אחד המוזאונים שבעיר וינה בידי אַרְמִין לֶנְגֶה והנס טויבר.²

אחרי הרצאתו של טויבר היו חוקרים שהגיבו בביטול על הממצא, בשל מה שהם כינו "השיבושים החמורים" בהעתקה, המעידים כביכול שהקמע יצא מתחת ידי לא-יהודי בור. בו במקום טענתי שאין כאן שיבושים, אלא ביטוי לתופעות לשון מוכרות או מוסברות (את מקצתן פירטתי במעמד ההוא), ויש לראות בקמע תעודה בעלת עניין. אף יש לקבל את קביעתו של טויבר שמדובר בקמע יהודי.³

סיכמתי בכינוס עם פרופ' לנגה שאעלה את הערותיי הקצרות על הכתב ב"אֶקְדֶס", אחרי שיפרסמוהו בקטלוג הנזכר. את הדבר הזה אני בא לעשות כאן.

הטקסט

תחילה אביא את נוסח הקמע, ואחר כך אבוא להעיר בקצרה על כמה מתופעות הלשון הניבטות ממנו.

התעתיק	נוסח הקמע
שְׁמַע	1. ΣΥΜΑ
יִשְׂרָאֵל	2. ΙΣΤΡΑΗ
לְאֵדוֹ	3. Λ ΑΔΩ
נְאֵלוֹ	4. ΝΕ ΕΛΩ
[ה]יֵאֵדוֹ	5. Η ΑΔΩ
נ ⁴	6. Ν Α

הערות בענייני לשון

א. הפועל שְׁמַע מתועתק μωסט במימוש של השווא כתנועה (כנתינתו במסורת טבריה ובמסורת בבל). יצוין כי מילה זו עצמה בהיקרותה בתהילים ל, יא מתועתקת בטור השני של ההקספלה לאוריגנס μωסט.⁵ תעתיק זה מלמד על התאפסות השווא והופעת צרור עיצורים בראש המילה.

למעשה, על פי התעתיקים של אוריגנס יש לקבוע שבתקופה זו (המאה השנייה והשלישית לסה"נ) מתרוצצות שלוש דרכי תעתיק שהן שתיים של שווא נע בראש המילה:

(1) מימוש של השווא כתנועה,⁶ כגון שְׁמוֹ (תהילים⁷ כט, ב; עמי 110⁸)

נוֹעַם הַצֵּלִיל

נוֹעַם הַצֵּלִיל

- אֵיפּוֹנִיָּה (מיוונית: euphonia)

מבחר של מילים, הברות או עיצורים נעימים לאוזן, וקביעתם בקטעים מסוימים בשירים כדי להרשים את הקורא ואת השומע.
דוגמה: לילות לילך, לילות לילך! / ריקם זלף – לא לי, לא לך (לילות לילך, חיים לנסקי).

הִשְׁנוּת צֵלִילִים

הישנות צלילים

- אֵלִיטְרָצְיָה (מלטינית [ad]-אָל, לעבר; littera-אות)

חזרה על צליל של מילה (בדרך כלל עיצור תחילי, ומכל מקום לא סופי), כגון "שוד ושבר".

מִפְסָק

- צִזּוּרָה (מלטינית: caesura)

הפוגה בתוך שורת שיר המוכתבת לא על ידי התבנית המשקלית, אלא על ידי התחביר ועל ידי המקצב הטבעי של הלשון.
דוגמה: לגלמודים הליל. מת הסער ("על הפריחה", לאה גולדברג; בדוגמה, הנקודה משקפת את המפסק).

מִכְתָּם

- אֵפִיגְרָמָה (מיוונית: epigramma)

שיר קצר ובו תוכן סטירי עוקצני או חידוד.
במקרא 'מכתם' הוא אחד מסוגי המזמורים בתהילים, למשל: "מכתם לדוד" (תהילים טז, א).

מִעֲתַק זְמַן

- אַנְכְרֹנִיזְם (מיוונית: anachronismos)

אי-התאמה בין סדר האירועים כפי שקרו במציאות המסופרת ובין הסדר שבו הם מופיעים ביצירה.

מִעֲתַק לְעֵבֵר

- אֵנְלֶפְסִיס (מיוונית: analepsis)

הופעת אירוע ביצירה אחרי זמנו, ולא לפי הסדר הכרונולוגי של האירועים.

מִעֲתַק לְעֵתִיד, הִטְרָמָה

- פְּרֹלֶפְסִיס (מיוונית: prolepsis)

הופעת אירוע ביצירה קודם זמנו, ולא לפי הסדר הכרונולוגי של האירועים.

השורש עת"ק מובא כבר במקרא על משמעיו: במשמע של תזווה והעברה, למשל: "וַיַּעֲתֶק מִשֶּׁם הַהָרָה... וַיֵּט אֶהְלֵה" (בראשית יב, ח).

ובמשמע מושאל של העתקת דבר כתוב: "גַּם־אֶלֶּה מִשְׁלֵי שְׁלֹמֹה אֲשֶׁר הָעֲתִיקוּ אֲנָשֵׁי חִזְקִיָּה מִלְךְ־יְהוּדָה" (משלי כה, א).
המונח מעתק זמן ונגזריו משמשים ביצירות ספרות, בקולנוע וכדומה.

ניב נְגוּדִים

ניב ניגודים

צירוף של מילים הסותרות זו את זו ויוצרות בחיבורן פרדוקס חריף ומרוכז. דוגמאות: "שתיקה רועמת", "עזות פחדנית".

- אוקסימורון (מיוונית: oxymoron)

הַצְמֵד

צירוף מילים שבו פועל או שם תואר מוחלים על שני שמות עצם, אף כי הם אמורים לחול רק על אחד משמות העצם. דוגמה: "קידש עליהם מלחמה ושלוה".

- זאוגמה (מיוונית: zeugma)

הַכְּבֵּר; תַּעֲקִיף

הַכְּבֵּר – אמירה או כתיבה של דבר באריכות יתר. תַּעֲקִיף – עקיפה בניסוח: במקום לומר את הדבר עצמו, מנסחים ניסוח עקיף שמתוכו יילמד הדבר. משתמשים בתעקיף כשרוצים לנקוט לשון נקייה או כדי להוסיף נופך של מסתורין ליצירה ועוד.

- (באנגלית: periphrasis; [מיוונית]; circumlocution [מלטינית])

עֲרוּב חוּשִׁים

עירוב חושים

עירוב תחושות, ביטוי של חוש אחד באמצעות חוש אחר. דוגמה: "בושם רך כאבוב" (שארל פייר בודלר).

- סינֵסְתֵזִיָּה (מיוונית: synaesthesia)

הַרְמִיז

בתוך יצירה: רמיזה גלויה או מוסווית ליצירות אחרות של ספרות, תרבות, גאוגרפיה וכדומה. הרמיזה יוצרת השוואה בין היצירה ליצירה הנרמזת. דוגמה: "האיש תחת תאנתו טלפן לאיש תחת גפנו" ("מעין אחרית הימים", יהודה עמיחי).

- אָלוּזִיָּה (מלטינית: allusio)

הַשְּׁמֵט

השמטה של יסוד פונטי ממילה או ממשפט. אפשר להשלים את ההשמט באמצעות החלק שנשאר. דוגמה: "מה כפת לי" (מה אכפת לי). המונחים שבעלונים האלה הם לקט מן המילון למונחי ספרות – סיפורת ושירה. המונחים אושרו במליאת האקדמיה ללשון העברית בראשית שנת התשס"ח. תודתנו לפרופ' שמעון זנדבנק, יו"ר הוועדה למונחי ספרות, על סיועו בהכנת העלונים.

- אֵלִיפְסִיס (מיוונית: elleipsis)

לעיל. ויש לצפות שהחוקרים - וחוקרי לשון בכללם - עוד ישובו לעסוק בעתיד בקמע הזה.

1. הכינוס שארגנו ארמין לֶנְגֶה מאוניברסיטת וינה ועמנואל טוב המאוניברסיטה העברית בירושלים עסק בנושא The Dead Sea Scrolls in Context. הוא התקיים בימים ה-ח' באדר ראשון תשס"ח (11-14 בפברואר 2008). נכללו בו גם הרצאות אחדות בתחומים סמוכים כהרצאתו של ה' טויבר.
2. אלה פרטי הפרסום: A. Lange & H. Tauber, "Ein jüdisches Amulett", *Die Bernsteinstraße: Evolution einer Handelsroute* (eds. J. Tiefenbach & E. Fertl; Wissenschaftliche Arbeiten aus dem Burgenland 123; Eisenstadt: Burgenländische Landesregierung, 2008, 177-179). תיאור מפורט של החפירות הארכאולוגיות בהלבטורן מובא באתר המרשתת (אינטרנט) של אוניברסיטת וינה. אני מודה מאוד לפרופ' לגנה ששלח לי תדפיס של המאמר הנ"ל. ומפני שנפלו בו שיבושים קלים, אף צירף לו את הנוסח המשופר של המאמר כפי שנמסר לעורכי הקטלוג הנוכר.
3. אני מבקש להודות לגבי קורדליה הסטרמן, עובדת מפעל המילון ההיסטורי של האקדמיה ללשון העברית, על עזרתה בפרטים הנוגעים להלבטורן, לחפירות הארכאולוגיות שם בכלל ולמאמר על הקמע בפרט.
4. דבר ידוע שהאות α ביוונית מציינת את המספר אחד (ראה H. G. Liddell, R. Scott, H. S. Jones, *A Greek-English Lexicon*, Oxford, 1996, בערך α , $\alpha\lambda\phi\alpha$). השימוש הזה ידוע גם מספרות ה"ל (ראה דברי ישמעאל במשנת שקלים ג, ב).
5. ראה E. Brønno, *Studien über hebräische Morphologie und Vokalismus auf Grundlage der Mercatischen Fragmente der zweiten Kolumne der Hexapla des Origenes*, Leipzig 1943 (להלן *Hexapla*), לשונו סז (תשס"ה), עמ' 121-141 (להלן *יודיצקי*).
6. איני נכנס לשאלה אם מדובר כאן בתנועה חטופה כמימושו המקורי של השווא, או בתנועה מלאה כדרך מה שאירע לשווא בעברית ובארמית של השומרונים ובסורית של ארץ ישראל. וראוי לעיין בתיאור ובמסקנותיו של יודיצקי.
7. מאחר שכל הדוגמות מהמקרא המצוטטות כאן מההקספלה באות מספר תהילים, לא יצוין עוד שם הספר להלן.
8. הכוונה למס' העמוד אצל ברוננו, כנאמר בהערה 5 לעיל.
9. המ"ם היא שגרה כאן את התנועה האחרות [o], כפי שקבע אל נכון יודיצקי, עמ' 134.
10. כידוע, היה שווא בראש המילה גם בצורת הנוכחים של הציווי בניין קל וגם בצורת הנוכח של הציווי המוארך או בצורות הנחטפות בתנועה או בכינויים במסורות השונות של העברית, כגון šerēšu > שָׁרְעוּ (תהילים מא, ה), שומרון (בראשית ט, ז; שָׁרְעוּ במסורת טבריה); רָפְעָה (תהילים מא, ה), וקָרְעָנִי (שם נ, טו). ובניקוד הבבלי: מְלָכִי (שופטים ט, י; בנוסח טבריה: מְלָכִי); מְשִׁכְנֵי (שיר השירים א, ד; בטבריה: מְשִׁכְנֵי) ורבים כמותם (כפי שהביא ישראל ייבין, מסורת הלשון העברית המשתקפת בניקוד הבבלי, ירושלים תשמ"ה, עמ' 479 ואילך); עיון מעמיק בסוגיה זו עיין ז' בַּר־חיים (עברית וארמית נוסח שומרון, כרך ה, ירושלים תשל"ז, עמ' 136), אבל פרשה זו חורגת מגבולות הערתנו כאן. עיון חדש, המציע זווית ראייה שונה להבנת גלגוליהן של צורות הציווי של בניין קל, נמצא במאמרו של א"א בר-אשר, "The Imperative Forms of Proto Semitic and a New Perspective on Barth's Law", העומד לראות אור באחת החוברות הקרובות של JAOS (ועיין במה שנאמר שם בהערה 34).
11. דוגמה זו מובאת מקודקס וטיקן. לכאורה אפשר לטעון שכנגד נוסח המסורה "אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רָשָׁעִים" (תהילים א, א), עמדה לפני המתעתק הגרסה הַרְשָׁעִים, וה"א הפותחת את המילה משקפת את תנועת ה"א הידיעה, אבל אין לנו סיבה של ממש להניח הנחה זו נגד הטקסט המסור בנוסח המסורה.
12. לאבחנה בין שני הדגמים - תנועה מלאה אחרי העיצור הראשון לעומת צורר שנבקע אחרי שהשווא נעלם - נציין גם את הממצאים במסורת

ולאחריה.¹⁴ אין מניעה להניח שהתעתיק $\alpha\mu\sigma\tau$ שנשתמר בקמע שלנו, נתגבש כבר בתקופה שה- ϵ upsilon עוד נהגה בשפתיות בגוון הקדום יותר - [u], או לכל הפחות בגוון המאוחר יותר - [ü].¹⁵ ג. התעתיק $\text{I}\sigma\tau\alpha\eta\lambda$ (ישתראל) הוא עדות נוספת למה שמצאנו בתעודות אחרות. רק לאחרונה שב ודן בתעתיק דומה יצחק ספיר.¹⁶ הכוונה היא לתעתיק $\text{I}\sigma\tau\pi\alpha\epsilon\lambda$ שנמצא גם בכתובת מתל-קסילה, גם בכתובת מיפו וגם בכתבי אבות הכנסייה הנוצרית.¹⁷ לענייננו כאן ההבדל בתעתיק הצירי η (בקמע) לעומת ϵ (בשתי הכתובות הנזכרות ובכתבי אבות הכנסייה) הוא משני. הנתון החשוב הוא העדות להופעתו של העיצור τ (תי"ו) כהגה מעבר (glide) בין ה- σ (סי"ן) ל- κ (הרי"ש).¹⁸

ד. מעניין ביותר הוא התעתיק $\text{A}\delta\omega\upsilon\epsilon$ לשם הוויה, כהגייתו כצורה מהשוש אד"ן; לא $\alpha\delta\omega\nu\alpha\acute{\iota}$ (אָדוֹנָי) כמשתקף בתעתיקי אוריגנס (ברוננו, עמ' 162),¹⁹ אלא תעתיק המלמד על כיווץ הדו-תנועה [äy] ל-[ej] בהברה מוטעמת. האם יש כאן עדות שהכיווץ חל בתוך העברית עצמה או שמא מדובר בתהליך הידוע שפקד את היוונית, שהדו-תנועה [ay] נתכווצה בה ל-[ej]?²⁰ אני נוטה לאפשרות השנייה; מותרים אנו להניח שהפסוק "שמע ישראל" וכו' ובכלל זה הגיית שם ההוויה כאָדוֹנֵי היו ידועים ליהודים באזור שבו נכתב הקמע בהגייתם המקורית, דורות רבים לפני כתיבת הקמע. אבל משנתקבע שם ההוויה בפיהם כדוברי יוונית וכקוראיה, מסתבר שהגו אותו ככל מילה שהייתה בה הדו-תנועה [ej] < [e].²¹

ה. שלוש מילים אין הקמע מציע תעתיק מלא: (1) אֶלְהִינוּ (שורות 4-5) תועתקה $\eta\omega\lambda$ (=אֶלְוֹנָה) בלא ביטוי להברה האחרונה. (2) בתעתיק שם ההוויה בהופעתו השנייה הובאה הצורה $\text{A}\delta\omega\nu$ (אָדוֹן) בלא התנועה האחרונה (אך ראה מה שאני כותב להלן בהערה ו). (3) כבר ציינתי לעיל שבמקום תעתיק השם אָתָד הובאה האות α .²² כלום מעתיק הקמע חשש שלא ייוותר בידו מקום להעתקת כל הפסוק, לפיכך קטע את שלוש המילים הנ"ל?

ו. ואולי בהופעתו השנייה של שם ההוויה בקמע (בשורות 5-6) לא צוינה התנועה הסופית - כתוב שם $\text{A}\delta\omega\nu$ (ולא $\text{A}\delta\omega\upsilon\epsilon$) - משום שהדבר כרוך בסמיכותה למילה העוקבת אָתָד שהייתה נהגית $\epsilon\alpha\delta$. מסתבר ששתי התנועות העוקבות ϵ ($\text{A}\delta\omega\upsilon\epsilon$ $\epsilon\alpha\delta$) נתלכדו ל- ϵ אחת. אך מאחר שבמקום תעתיק השם אָתָד נכתבה בקמע האות α בלבד, אין ההגייה הזאת ניכרת. עם זאת, ברור שבשל התעתיק α , הצעה זו נשארת בגדר השערה; ותו לא.

סיכום

עינינו הרואות שהטקסט הזה הוא בעל ערך לא מבוטל. דבר זה אינו צריך להפתיע אותנו; אנו יודעים כי גם טקסט קצר ביותר עשוי לעתים קרובות למסור נתונים לשוניים מעניינים. ממצאים כאלה משוקעים בקמע מהלבטורן שבאוסטריה, את כולם פירטנו

- המייס ידועה גם מן הסורית של ארץ ישראל; למשל: **שומין** שנהגתה כנראה $\sum ayayn$ (=שמיים) > שְמִין; **שומיא** ($\sum mayya$ = השמים) > שְמִיא; **תומניא** ($\sum anya$ = שמונה) > תְמִניא; **תומנין** ($\sum anon$ = שמונים) > תְמִנין ועוד (ראה מ' בראשר, מחקרים בסורית של ארץ ישראל: מקורותיה, מסורותיה ובעיות נחרות בדקדוקה, ירושלים תשל"ז, עמ' 421, 425, 430, 433, 435, 453, 491). בארבע המילים שהבאתי מן הסורית של ארץ ישראל תעתקתי את התנועה המצונית בווי"ו [u] – ולא [o] – שכן היא מצויה בהברה פתוחה, על יסוד המסקנות שהגעתי אליהן לפני שנים (ראה שם, עמ' 483–505, ובמיוחד דברי הסיכום בעמ' 504–505).
16. ראה יי ספיר, "לביורן של התיבות $\text{I}\sigma\tau\text{p}\alpha\epsilon\lambda$ (ישראל) ויתבירי בכתובות מתל קסילה", לשוננו סט (תשס"ז), עמ' 263–270.
  17. ראה ח' קפלן, "כנסייה שומרנית במיתחם 'מוזיאון הארץ'", קדמוניות יא (תשל"ח), חוברת 42–43, עמ' 78–80.
  18. ספיר (לעיל הערה 16) הזכיר שם (בעמ' 266) גם את השם **סטרו** שהוא גלגול של יִשְׂרָאֵל ואת השמות **סטרו** ו**סטרו**, **סטרו** שמשמעם כְּן יִשְׂרָאֵל.
  19. יושם נא לב שכאשר שם ההוויה נכתב כצורה משורש היי"ו (ידוד), אין נמסרת הגייתו אצל אוריגנס. ההגייה נמסרת בתעתיק רק במקום שהוא נכתב כקריאתו – אֲדוֹנִי.
  20. ראה אלן, עמ' 75–76. הוא מציין שכיוון הדו-תנועה ay מתועד כבר במאה הראשונה לסה"נ. אבל שטורטוונט (עמ' 49) מדבר על התחלת כיוון הדו-תנועה כבר במאה השנייה לפסה"נ, כפי שעולה מפפירוסים מתקופה זו. חשוב לציין שהוא אומר שבמצבות הקבורה של יהודים ברומא הכתובות יווניות יש עדויות לכיוון הדו-תנועה במאה השנייה לסה"נ.
  21. הכול יודעים שהפונולוגיה העברית שהילכה בפי יהודים בארצות הגולה מושפעת מלשונות הדיבור שהיו בפייהם.
  22. ראה לעיל הערה 4.

- שומרון, ומן הארמית שלהם דווקא (שכן התהליכים שפקדו את הפונולוגיה העברית שלהם פקדו גם את הפונולוגיה הארמית). הנה שני שמות במשקל פֻעַל: qērāb (> קֶרַב), aktāb (> קֶתַב); שתי המילים לקוחות מספרו של ז' בן-חיים, עברית וארמית נוסח שומרון, כרך ג ספר ב, ירושלים תשכ"ז, עמ' 46, 50.
13. ד"ר אלכסיי יודיצקי מסר לי שבכתב היד המכיל את החומר מהטור הזה (כ"י O.39) בספרייה האמברוזיאנית במילנו שבאיטליה לא מצא אפילו פעם אחת שימוש בגרפמה ט (הופעתה בדיגרמה טו אין עניינה לכאף). ואכן ראינו לעיל (בהדגמה שבהערה א סעיף [1]) שבמקום שהשווא תועתק כתנועה הוא מיוצג באותיות ε, α, o, i, ולא באות ט (וראה יודיצקי, סעיף 2 עמ' 124–125).
  14. ראה למשל W. S. Allen, *Vox Graeca: A Guide to the Pronunciation of Classical Greek*, Cambridge–London–New York–New Rochelle–Melbourne–Sydney 1974² (להלן אלן), עמ' 62–66. אלן מציין שהיו אזורים שעוד נתקיימה בהם ההגייה [u] (תנועה שפתית אחורית) אפילו במאה השנייה לסה"נ, אבל יש עדויות קדומות למעבר [u] < [ū] במאות השנים שלפני הספירה. הפיכתה לתנועה קדמית [i] היא תהליך מאוחר למדי – מסוף האלף הראשון (אם כי במצרים ההגייה [i] מתועדת לעתים במאות השנייה והשלישית לסה"נ). מסקנות דומות לאלו שהעלה אלן מצויות בספרו של E. H. Sturtevant, *The Pronunciation of Greek and Latin* (Philadelphia 1940), Groningen 1968² (להלן שטורטוונט), סעיפים 34–38 עמ' 41–44. הוא קובע שהמעבר [u] < [ū] הוא מאוחר או נקרה בארצות בלא רקע יווני (מצרים וארמניה). אני מודה לד"ר יודיצקי שהעמיד לרשותי את שני הספרים הנ"ל.
  15. הגייה אחורית של השווא (שהפך תנועה מלאה) כתנועה שפתית – [u] – לפני

ישיבת המליאה ה־300 לכבוד פרופ' בן-חיים המשך מעמוד 1

חבר האקדמיה פרופ' **אהרן דותן** הזכיר את אהבתו של בן-חיים לעברית: "ספק אם ימצא אדם בדורו שכל כך אהב את הלשון העברית, כל כך התמסר לה בכל נימי נפשו, וכל כך קינא לה ונלחם את מלחמותיה. מסירותו ללשון ולעשייה בלשון לא ידעה גבולות, ועמה מסירותו לוועד הלשון ואחריו לאקדמיה ללשון העברית. הוא היה אידאליסט ואידאולוג של הלשון העברית ועבד אותה באמונה ובחקרבה אין קץ. על כל מפעלותיו לא נטל גדולה לעצמו, ובכל הישגיו הרבים לא גבה לבו ולא רמו עיניו. עניו וצנוע הוא האיש. מידות שבהן יש לאדם להתברך לא פחות מאשר ברוב תורתו ולמדנותו".

פרופ' **משה בראשר**, נשיא האקדמיה, דיבר על התפקיד המכריע שמילא בן-חיים בעיצוב דמותה של האקדמיה: "עוד בימי של ועד הלשון היו אישים שהבינו שלא די שהמוסד העליון ללשון העברית יעסוק בהכוונת הלשון החיה – בחידושי מילים ובתקנת הלשון. אמנם עדיין סברו רבים וגם בן-חיים בתוכם שיש להמשיך בקביעת התקן בלשון כפי שעשה ועד הלשון ויש להמשיך בהנחת המינוח, אבל הם חשבו – ובצדק חשבו – שמחקר הלשון הוא התשתית לכל פעולותיו של המוסד. חוקר העברית שבקרב חברי ועד הלשון ובראשם בן-חיים שמו לנגד עיניהם את המתקנות שבאומות, שכוננו מפעלים מדעיים לכתובת מילונים היסטוריים של לשונותיהן. זאב בן-חיים כיז מינו של טורסיני ולימים כירשו, מילא תפקיד חשוב בחשיבה, בגיבוש תכניות העבודה והוצאתן לפועל".

פרופ' **אברהם טל**, עורך המילון ההיסטורי, סיפר כי "בן-חיים הביא לעברית את בשורת העיבוד המיכנוגרפי (כך קראו בימי תחילת המפעל למְשֻׁב). באותם ימים נחשב הדבר לחידוש המתקיים אך מחוץ לעולם מדעי הרוח. הוא הביך את היתרון העצום שיש לעיבוד הזה לגבי איכות הניתוח הלקסיקולוגי: לא עוד פתקאות שרשומה בה היקרות המילה במקור פלוני ואולי מילה אחת או שתיים לפניו ואחריה, אלא מסד נתונים המעלה לפי הצורך מילה בהקשרה התחבירי המלא, המסוגל להעלות את כל המובאות ולהציג את תפוצת המילה במיני הספרות שהיא נקריית בהן. מסד הנתונים יראה לא רק את משמעות המילה אלא גם את יחסיה עם סביבתה הקרובה ועם סביבתה הרחוקה, הכול לפי המטרה שהמילונאי יעמיד לפניו. וכך נדע איו מילה מורגלת בפיוט וממה היא שאובה, ואיו היא מקובלת בהלכה וממה נתפתח שימושה. וכך יידע המילונאי מתי עלתה מילה ומתי היא חדלה, ומה אירע לה במעבר מזמן לזמן או מסוג ספרות לסוג אחר".

ברכות ברכות ברכות

לחברי האקדמיה
יוחנן ברויאר
יוסף עופר
לרגל העלאתם לדרגת פרופסור חבר

לאילת יפת
ולנורית שובל-דודאי
עובדות האקדמיה
לרגל קבלת תואר הדוקטור

מורשי ועד הלשון

"הרופא בודק את החולה בלשונו - כך גם אומה נבדקת בלשונה" - דברי המשורר דוד שמעוניוביץ (שמעוני), חבר ועד הלשון העברית, בכינוס הארצי הראשון של מורשי ועד הלשון. מורשי ועד הלשון היו נציגי יישובים מרחבי הארץ שענייני הלשון העברית היו קרובים ללבם. הם נענו לפניית הוועד לשתף עמו פעולה למען "תחייתה השלמה של לשוננו" ולרכז את ענייני הלשון במקומותיהם. תפקידיהם היו (א) לקבץ את "משאלותיהם של אנשי המשק לכל סוגי עבודתם בשטח הטרימינולוגיה העברית, ושיפור הלשון בכלל"; (ב) להקנות את "המונחים שהניח ועד הלשון, לכל הזקוקים להם".

הכינוס הראשון התקיים בתל-אביב בחודש כסלו תש"ו (1945) בהשתתפות תשעים וארבעה מורשים מיישובים בכל רחבי הארץ. המושב הראשון של הכינוס יוחד להרצאות חברי ועד הלשון על הוועד ועל פעולותיו; במושב השני ניתנה רשות הדיבור למורשים. בדבריהם משתקפת, בין השאר, המציאות הלשונית המורכבת בארץ ישראל בשנים ההן.

ישעיהו עריף, שמכתבו מתפרסם כאן, היה מורשה ועד הלשון בקיבוץ שריד. עריף (1894-1985) עלה ארצה מפולין בשנת 1929. ביומניו השמורים בארכיון קיבוץ שריד הוא כותב שעבר "מהחיבה לארץ הקודש לאהבת א"י כמולדת לעם, מלשון הקודש ללשון העברית המתחדשת". במכתבו יש ביטוי למחויבות האישית שלו ללשון העברית ולהנחלתה על רקע המציאות הדרמטית של "קרבות עשרת הימים" במלחמת העצמאות.

● "יש לנו מלחמה עם הלועזית הבאה בעקבות העולים. כל ימי בתפוצות לא שמעתי כל כך הרבה צרפתית כמו בימים המועטים, שבהם אני שוהה במושבה" (אבנר האפנר, מורשה ועד הלשון, כפר סבא).

● "זיכיתי להתמנות בתור מורשה בנקודה יישובית, שבה שולטת הגרמנית. אני מסכים לחברים המצביעים על פגימות בלשון הדיבור, אולם קודם כל נחוץ, שידברו עברית ולו אך פגומה בראשיתה" (אליעזר טש, רמות השבים).

● אברהם איתן מבית שערים פתח בדברי התנצלות: "הנני חדש. עדיין לא הספקתי להתערות היטב בלשונו ותרבותנו, ואיש המחרשה אנוכי. לכן אתכם הסליחה, אם אשגה בדיבורי [...] ברצוני לדבר על פרשה נשכחת אבל נכבדה בשדה לשוננו. היינו על שמות המשפחה הלועזיים וביחוד השמות הגרמניים [...] כמו שעזבנו הרבה מנהגים נפסדים של הגולה, עלינו לחדול גם ממורשת גולה זאת, המבזה אותנו".

● "אנו צריכים לחיות באופן פעיל את חיי-תקופתנו, המחייבת אותנו לגאול את הלשון ולהציל מעינויי האילמות את ההורים, שהלשון חוצצת ביניהם ובין ילדיהם" (צבי אש, עברון).
● "בשיפור ובתיקון הלשון אנו זקוקים להוראות מוסמכות מטעם הוועד. הנהגתי פינת-לשון בחדר האוכל של קיבוצנו. בכל שבוע אני מפרסם מונחים ומתקן שגיאות [...] יש לתת את החומר לשיעורין ולא בבת אחת: שבע מילים ואחר כך עוד שבע, ובדרך זו תקלטנה בנקל" (שלום סמיאטיצקי, נגבה).

● "במשקים נתבצר מקומה של העברית מבחינה עקרונית, ויש רק לקבוע דרכים שימושיות לעשית אזנים ללשוני" (יהודה שרוני, גבעת השלושה).

● "בלי לשון אין קליטה. הניסיון המר הוכיח לנו כי אפשר לחיות שנים רבות בארץ ולא להיקלט בה. באתי לטח זה של הלשון אגב הוראת העברית למבוגרים. ידעתי, כי אם לא אחבב עליהם את הלשון, לא יקלטו גם במשקים" (מרדכי רשפי, בית אורון).

שריד 19 יולי 1948

לכב' לשכת ועד הלשון

ת ל א ב י ב

ה"נ

רק מחמת מרדה יתרה השהיתי את תשובתי על מכתבכם מיום 7/7 ש"ז. את קבלת המלון למשק החקלאי אישרתי כבר מזמן. דמיתי רק שמורשלים הוא הגיע אלי.

פעולתי הלשונית הישירה היתה בזמן האחרון לקויה, והשפעתה פחות נכרת בעטיה של המלחמה אשר דפקה על שערינו, שכן שכנינו הערבים צלפו יריות עלינו אפילו בימי ההפוגה הראשונה ללא "הפגזות" . . . רק עם כי-בוש נצרת וסביבתה שלשום נשתחררנו מהמרדה איומה זו. נקווה כי מעתה יוחזר זרם החיים שלנו לאפיקו התקין.

מלבד פעולה ישירה של עריכת המדור, פועל אני פעולה בלתי ישירה, וזו לא הונחה גם בימי המלחמה. והיא: בעריכת העתון הפנימי שוקד אני על תקוני לשון וסגנונה, וכן במידה שחומר לימודי במוסד החינוכי נכתב ונכפל במכפלה שהגני עובד בה - עושה אני אותו הדבר. אף על פי שכל תיקון ושיפור הם דוקא למורת רוחם של "נותני העבודה" שלי, מחוסר הרגשת הצורך בהקפדה על מהרת לשון וסגנון עברי הראוי לשמו. הגני מצפה לחוברת "לשוננו" א-ב, כרך ז"ז.

בברכה ובהוקרה
ישעיהו עריף

המובאות מתוך "כינוס ארצי ראשון של מורשי ועד הלשון", לשוננו יד (תש"ו), עמ' 130-150
שמאל איזנשטדט, שפתנו העברית החיה, תל אביב תשכ"ז, עמ' 267-272
תודה לשרית שץ מקיבוץ שריד וליעל כנען, מנהלת הארכיון בקיבוץ.